

PRVO RAZDOBLJE SURADNJE FRANJE TUĐMANA S HRVATIMA U SAD-U I KANADI (1966.—1987.)

Ivan ČIZMIĆ

U ostvarivanju političkog programa stvaranja neovisne hrvatske države Franjo Tuđman zagovarao je, među ostalim, jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske. To je nastojao postići kontinuiranom suradnjom s iseljenim Hrvatima koju možemo podijeliti u dva razdoblja. Prvo, od 1966. pa do 1987. godine, odnosi se na Tuđmanov kontakt s iseljenim Hrvatima u uvjetima njegova ilegalnog djelovanja. Drugo razdoblje odnosi se na vrijeme od 1988. godine do stvaranja neovisne hrvatske države 1990. godine, pa i poslije.

U ovom radu pozabavit ću se prvim razdobljem (1966.—1987.) Tuđmanova odnosa s hrvatskim iseljenicima jer se o njemu dosad manje pisalo, za razliku od drugog (1988.—1990.), kojemu je u našoj povijesnoj i memoarskoj literaturi posvećivana veća pažnja.

Tuđman je od lipnja do rujna 1966. godine pohađao seminar Henryja Kisingera na Harvardu. Tijekom boravka u SAD-u Tuđman je u svojstvu člana Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske posjećivao hrvatske iseljenike u New Yorku i Clevelandu. U New Yorku se susreo s nizom istaknutih članova hrvatske zajednice u Americi, među ostalim i s Jerom Jarebom, izvršnim tajnikom Hrvatske akademije Amerike; Karlom Mirthom, urednikom Akademijina *The Journal of Croatian Studies* te Matom Meštrovićem, predsjednikom HNV-a.

Na Sveučilištu John Carroll u Clevelandu Tuđman se sastao s profesorima Jurom Prpićem, Brankom Jirkom i Tefkom Saračevićem. Osim toga, ondje je sudjelovao u radu godišnjeg seminara u organizaciji Hrvatskog akademskog kluba, u kojem su se okupljali brojni intelektualci iz SAD-a i Kanade. Tom su mu prigodom rekli kako bi željeli vidjeti neovisnu Hrvatsku, no da razumiju kako to nije moguće. Stoga su podržali nastojanja da Republika Hrvatska unutar postojeće jugoslavenske države dobije više ravnopravnosti i da se ispravi njezin negativan imidž u inozemstvu, gdje je hrvatska povijest često bila svedena na rasprave o zločinima koje su počinili ustaše tijekom Drugoga svjetskog rata (Sadkovich, 2010., 50).

Odjek sudskih progona F. Tuđmana u hrvatskom iseljeništvu

Godine 1972. Tuđman je osuđen na dvije godine zatvora uz zabranu javnog djelovanja. Iako je deset mjeseci potom bio oslobođen zbog zdravstvenih razloga, do 1980. godine ostao je u kućnom pritvoru.

Pišući o optužbi protiv Tuđmana list *Danica* navodi: »Tuđman i drugovi već sjede pred sudom. Optužba je još teža, zahtjev tužitelja još nemilosrdniji. Tuđman je među prvima koji je u korist Hrvatske optužio velike ideje na štetu Hrvatske, kao što je Beograd te iste ideje optužio na štetu Srbije. Hrvatski narod se nalazi naprama Beogradu kao nekoć Beograd i cijela jugoslavenska politička zajednica naprama Moskvi. Pomogli smo, htio je reći, Beogradu da se oslobodi Moskve, ali nas srpska prijestolnica nikako ne prestaje iskorišćavati, progoniti i uništavati. Prvi uspjesi Tuđmana i drugova da se to stanje ublaži, proglašeni su kontrarevolucijom, izdajom klasnog interesa, jedinstva jugoslavenske radničke klase itd.«

Međutim, iseljenička a i svjetska javnost daleko veću pažnju posvetila je Tuđmanovoj osudi od 20. veljače 1981. na tri godine zatvora i pet godina kućnog pritvora. *Hrvatska revija* je napisala: »Međuvremeno smo dobili dva govora, koja je pred Sudom izrekao dr. Tuđman u svoju obranu. Dva umna, dva znanstvena, dva hrabra i dva duboko rodoljubna govora pred tuđinskim Sudom stavlja ju dr. Tuđmana u najprve linije hrvatskog narodnog vodstva.«¹

Hrvatski list iz Malmöa također je komentirao sudski proces: »Tuđmanov odgovor zagrebačkom sudu hrvatski je odgovor povijesti i svijetu. Tuđmanov odgovor jednom malom tužitelju pod velikosrpskom čizmom na zagrebačkom Zrinjercu prerastao je hrvatsku političku *Magna Chartu*. Ne, poslije Drugog svjetskog rata, iako su mnogi pokušali, ovako i na ovaj način nije još govorio nitko osim kardinala Stepinca. Govor dr. Franje Tuđmana lekcija je ponašanju i djelovanju za hrvatsku budućnost. Svima onima koji žele da hrvatske budućnosti uopće bude, preporučujemo pažljiv i skrupulozan studij argumentacije dr. Tuđmana. Hrvatska je danas našla svog prvog svjedoka i tumača.«²

O sadržaju optužbe protiv Tuđmana njemački *Frankfurter Allgemeine* napisao je da njezinu osnovu predstavljaju četiri intervjua koja je Tuđman dao inozemnim novinarima. Jedan od njih, onaj koji je snimila švedska televizija krajem 1977. godine, vlasti do tada nisu uzimale kao povod za optužnicu. Dvije izjave, novinaru francuskog radija i dopisniku njemačke televizije, nisu do tada bile poznate javnosti jer je jugoslavenska policija u Zagrebu dvojici novinara silom oduzela materijale. Javni je tužitelj tvrdio da nije važno je li uistinu došlo do

¹ (1981.), *Hrvatska revija*, 31 (2): 360-361.

² *Hrvatski list*, Malmö, 20. 3. 1981.

ugrožavanja sigurnosti Jugoslavije. Bitno je da je do toga moglo doći. Četvrti »intervju«, koji je Tuđman dao Vladimiru Markoviću, a koji nikada nije službeno registriran kao novinar, mogao bi prema Tuđmanovom mišljenju biti čak provokacija jer je dotični s Tuđmanom samo vodio razgovor.

U svojim intervjuima, ističe list, Tuđman je ponovio svoje poznate teze da u Jugoslaviji vlada partijski monopol. Ljudi, primjerice šef talijanske komunističke partije Berlinguer i predsjednik španjolske komunističke partije Carillo, bili bi u Jugoslaviji zbog svog mišljenja stavljeni izvan zakona. Nadalje je Tuđman tvrdio da je hrvatski nacionalizam posljedica komunističke politike u Hrvatskoj, koja je ekonomski zapostavljena. Samo politički pluralizam i demokratska politika vođena u okvirima socijalizma može na duži rok riješiti probleme. Politički promatrači su utvrdili da Tuđman ni na jednom mjestu nije tražio odcjepljenje Hrvatske od Jugoslavije ili odstupanje od socijalističkog sustava. Javni tužitelj i sama optužnica ni u kojem slučaju nisu pokušali argumentirano raspravljati s optuženim, nego su se ograničili na paušalne ocjene kojima su označavali Tuđmanove izjave kao »krive i lažne«.³

Proces Tuđmanu pratili su predstavnici talijanske novinske agencije ANSA-e, predstavnici *Agence France Press*, zatim bečkih novina *Die Presse* i *Suddeutsche Zeitung*. Kada su se u tijeku procesa najavili i drugi predstavnici zapadnog novinstva, uskraćena im je mogućnost akreditiranja.

Jedna švedska nakladnička kuća izdala je knjižicu *Na braniku povijesne istine*. U njoj su objavljeni originalni dokumenti s glavnog pretresa: puni tekst optužnice i oba Tuđmanova odgovora na nju. Uz zbirku dokumenata otisnuto je pet originalnih članaka o suđenju na njemačkom jeziku iz vodećih europskih novina, kao i životopis dr. Tuđmana. I u Londonu je objavljena brošura s istim gradivom, pod naslovom *Na suđenju dr. Tuđmanu sudilo se Hrvatskoj*, koja je tiskana i na engleskom.

Hrvatska revija preporučila je svim Hrvatima u svijetu da pročitaju Tuđmanove govore i da ih nastoje proširiti u svojim sredinama jer u njima dr. Franjo Tuđman ne brani toliko sebe koliko Hrvatsku.

Beogradski dopisnik lista *Pais* iz Madrida opširno je izvijestio o tijeku sudskog procesa Tuđmanu i posebno naglasio kako je jedna od Tuđmanovih tvrdnji, koja je snažno odjeknula u sudskoj dvorani, bila da u Jasenovcu između 1941. i 1945. godine nije umrlo više od 59.635 Srba, Hrvata, Židova i Cigana. Tuđman je naglasio kako je to užasna brojka, ali puno manja od službenih 600 tisuća žrtava.⁴

³ *Frankfurter Allgemeine*, 21. 2. 1981.

⁴ *Pais*, Madrid, 21. 2. 1981.

I *Hrvatska revija* složila se s gornjom Tuđmanovom izjavom sudu da »taj golem broj od 60 tisuća ne umanjuje odgovornost glavara NDH i ustaša koji su počinili te zločine«. On s pravom ondje, pred sudom, pridodaje da je to rekao »u dubokom uvjerenju da nitko ne može izbjeći odgovornost pred sudom povijesti i čovječanstva za takve i sve druge zločine u prošlosti i suvremenosti protiv fizičkog i duhovnog integriteta čovjeka kao pojedinca i naroda kao cjeline«. ⁵

I njemački *Frankfurter Allgemeine* napisao je kako je Tuđman u završnoj riječi istaknuo da u svim sudskim procesima protiv njega glavnu ulogu u pozadini igra činjenica što on kao povjesničar može dokazati pretjeranost službene statistike o žrtvama ustaškog režima kojom se država služi od kraja rata naovamo. Čak su mu i najviši politički funkcionari dali za pravo, međutim moguću ispravku označili su kao »neoportunu«. Na taj se način i dalje u nedogled podržavaju »crne legende« o kolektivnoj krivnji hrvatskog naroda. ⁶

Dr. Ante Bonifačić, hrvatski književnik, pjesnik i političar, izrazio je posebno poštovanje prema Tuđmanovom povijesnom i znanstvenom radu te njegovom odlučnom i hrabrom iznošenju zaključaka istraživanja koji su bili oprečni službenom jugoslavenskom stajalištu o gubicima u Drugom svjetskom ratu, posebice o broju stradalih u Jasenovcu (Krolo, 2009., 229).

Jubilarnе književne nagrade *Hrvatske revije* 1970.

Na sastanku hrvatskih uzvanika i predstavnika s raznih strana svijeta s članovima Hrvatskog društva u Švicarskoj 3. srpnja 1971. godine u Bruggu uredništvo *Hrvatske revije* je u povodu 20. godišnjice izlazenja *Revije* a na temelju zaključka Nagradnog odbora objavilo jubilarne književne nagrade za 1970. godinu.

Prva nagrada za najznačajniju knjigu u domovini dodijeljena je dvojici domovinskih književnika: Petru Šegedinu za knjigu *Svi smo odgovorni* (1971.) — Šegedin je dobio i nagradu za životno djelo — te dr. Franji Tuđmanu za knjigu *Velike ideje i mali narodi* (1970.).

Obrazlažući nagradu Tuđmanu, J. Petričević je napisao: »Djelo Franje Tuđmana *Velike ideje i mali narodi* ima veliku nacionalno-misaonu vrijednost i vrši velik utjecaj na razvoj hrvatske nacionalne misli u Hrvatskoj. Posebno je to vrijedan dokument o razvoju i ostvarenju ideje jugoslavenstva i o posljedicama toga ostvarenja za hrvatski narod. Djelo je svratilo posebnu pozornost hrvatske javnosti i od velike je aktualnosti. Tuđman prikazuje razvoj ideje jugoslavenstva u službi panslavizma i jugoslavenstva i u vidu zabluda marksizma u stavu pre-

⁵ (1981.), *Hrvatska revija*, 31 (2): 360-361.

⁶ *Frankfurter Allgemeine*, 21. 2. 1981.

ma slobodi malih naroda, a posebno nas Hrvata, i utvrđuje da hrvatsko pitanje nije riješeno te da je hrvatski narod u Jugoslaviji ugrožen u svome opstanku. Tuđman je kao marksist neortodoksnost pristupio studiju hrvatskog nacionalnog pitanja historijskom analizom panslavizma i jugoslavenstva. Dolazi do zaključka da panslavizam nosi ruski karakter, a jugoslavenstvo velikosrpski i utopijski. Slavenški integralizam je pod firmom proleterskog internacionalizma ostvaren u Sovjetskom Savezu u službi panrusizma, u Čeho-Slovačkoj u službi češkog unitarizma i centralizma, a u Jugoslaviji u službi velikosrpskog unitarizma i centralizma.«

Tuđman nadalje tumači omalovažavanje i, dapače, osudu zahtjeva malih naroda za slobodom po Marxu i Engelsu. Posebno iznosi negativno mišljenje otaca marksizma o hrvatskom narodu (...). Tumači puč generala Simovića od 27. ožujka 1941. kao djelo velikosrpske reakcije. Prema Tuđmanu to nije bio nikakav općenarodni ni komunistički puč, nego pokušaj spašavanja velikosrpskih pozicija na strani zapadnih sila. Tim istinitim tumačenjem udaljuje se od službenih mistifikacija vladajućih krugova u Jugoslaviji o tome puču, koji je uveo Jugoslaviju u rat. Tuđman je svojim djelom mnogo pridonio razjašnjenju kobnih posljedica panslavizma i jugoslavenstva za hrvatski narod kako u kraljevskoj tako i u današnjoj komunističkoj Jugoslaviji.⁷

Osvrćući se na nagrade Tuđmanu i Šegedinu, uredništvo *Hrvatske revije* objavilo je sljedeće obrazloženje: »Nagrađujući domovinske pisce mislimo i na opasnost, kojoj njih time izlažemo. Nu, svejedno smo se nakon duga razmišljanja i višestranog savjetovanja odlučili na podjelu ovih nagrada. Neka nam oprostite pogibelji izloženi hrvatski književnici! Mi nagrađujemo njihova djela, a oni, ako je to potrebno, neka se u bilo kojoj formi odreknu i nas i nagrada, mi ćemo ih razumjeti, kao što smo razumjeli i osjetili njihova djela. Ovo nagrađivanje ne znači da ih nagradom potičemo, kao što ne znači ni da se mi s njima ideološki slažemo. Mi nagrađujemo njihova određena djela jer su na znanstvenoj, odnosno književnoj visini kao hrvatska nacionalna djela u godini 1970./71., jer su vrijedan prinos hrvatskoj stoljetnoj baštini, jer u njima ima puno istine, ljubavi za istinu. Nagrađujemo ih jer oni su hrabri svjedoci za istinu u ovo hrvatsko sudbonosno vrijeme. Mi stoga ne bismo mogli razumjeti režim, koji se, k tome, rado naziva demokratskim, koji bi smatrao krivcem nekog svog pisca podanika samo zato što je njegovo djelo, javno tiskom objavljeno, netko nagradio, pa makar to bila nepravedna ozloglašena i ocrnjena emigracija. Stavljamo na iskušanje i režim i nagrađene pisce, naše su namjere čiste!«⁸

⁷ (1971.), *Hrvatska revija*, 21 (4): 544.

⁸ (1971.), *Hrvatska revija*, 21 (2-3): 237.

U Jugoslaviji su osudili nagrade *Hrvatske revije*. O tome je 2. siječnja 1971. javnost prvi obavijestio beogradski tjednik *NIN*. Ta obavijest izazvala je Šegedinovo i Tuđmanovo ograđivanje od nagrade. U pismu upućenom uredništvu *NIN*-a tvrdili su da nisu nikada primili nikakve nagrade za svoje knjige, pa im, posljedično, nisu mogle biti ni uručene. Nisu, nadodaju, ni od kakvog foruma bili obaviješteni o dodijeljenoj nagradi, a emigrantski tisak im je nedostupan.

U bojazni da im se nagrade upišu u »krivice«, nagradni odbor i uredništvo *Hrvatske revije* smatrali su potrebnim izjaviti sljedeće:

»1. Jubilarne književne nagrade HR dodijeljene knjigama Petra Šegedina i Franje Tuđmana nisu njihovi rukopisi, pa ih se ne može optuživati da su ih oni dostavili u emigraciju, nego javno objavljene knjige, tiskane u Jugoslaviji, svakom pristupačne, i njihov smo sadržaj već unaprijed poznavali po objavama u raznim časopisima.

2. Nagrađeni nisu ni u kom obliku obaviješteni o nagradama, niti su im nagrade uručene ni poslone.

3. Nagrade su namijenjene Šegedinu i Tuđmanu bez njihova znanja i pristanka u bilo kojoj formi, posrednoj ili neposrednoj, te članovi Nagradnog odbora, a ni uredništvo nije s njima imalo nikakve osobne ni kakve druge veze.

4. Nagrađene knjige su opće dobro, predane javnosti, i nema tog zakonodavstva koje bi moglo smatrati krivcem nekog autora čija je knjiga nagrađena, pa makar i od 'ozloglašene' emigracije. Ove naše nagrade nisu izazov nacionalističkim konzervativcima u emigraciji, a niti jugokomunističkim reakcionarima u jugoslavenskoj državi. One su samo malo priznanje za zaslužna djela na području hrvatske kulture.

Kad smo namijenili jubilarne književne nagrade HR za djela zaslužnih književnika Šegedina i Tuđmana, poslužili smo se pravom slobodnih ljudi i javno izrazili svoje mišljenje o dvjema hrvatskim knjigama te na ovaj skroman način nagradili pisce koji su izrazili dio hrvatske stvarnosti danas.⁹

Početak 1981. godine u New Yorku je objavljena knjiga dr. Franje Tuđmana *Nationalism in Contemporary Europe*. *Hrvatska revija* objavila ju je istodobno na hrvatskom jeziku. Profesor Hijacint Eterović iz Chicaga u osvrtu na knjigu primijetio je kako je gotovo nevjerojatno da partizanski general dr. Franjo Tuđman u svojoj najnovijoj knjizi brani hrvatski nacionalizam, a zna se da su hrvatski komunisti u prošlom ratu bili smrtni neprijatelji hrvatskim nacionalistima. Ipak, valja istaknuti da se ovdje ne radi o nacionalizmu onih velikih naroda koji grabe tuđe, drže druge narode pokorene i rastu na grbači malih naro-

⁹ (1972.), *Hrvatska revija*, 22 (1): 158-159.

da. Ovdje je riječ o nacionalizmu naroda koji se i danas u Europi bore za život, slobodu, samostalnost. Dakle, ustvari, knjiga govori, ističe Eterović, o moralno opravdanom nacionalizmu, o pravu svakog naroda na samoodređenje. Knjiga zapravo govori o sukobu dvaju nacionalizama: onoga velikih naroda koji se bore za proširenje svoga područja, vlasti, utjecaja i tržišta, te nacionalizma malih naroda, koji se bore za opstanak, za samosvojan kulturni izražaj, za autonomiju, za svoju državu. U knjizi Tuđman snažno brani te poziva na savjest čovječanstva u ime svakoga i pojedinoga potlačenoga europskog naroda. A u srcu knjige je snažna obrana i upozorenje svjetskoj javnosti na slučaj hrvatskoga naroda.

Eterović navodi kako je analiza hrvatskoga pitanja u dvjema Jugoslavijama dana objektivno i znanstveno. Do sada nije bilo ovakvog prikaza cjelovite slike za svjetsku javnost. Nije ovo samo neka optužnica Jugoslavije, piše Eterović, nego i osuda, dokazana u svakom svom dijelu. Štoviše, ovo je rasprava dokumentirana za sve odgovorne tvorce svjetske politike.

Eterović dobro primjećuje da zaključci nisu onako izraziti kako bi ih logika tražila od svega što je izloženo i dokazano. Dr. Tuđman je rekao mnogo o ozračju u kome živi i piše, gdje nema slobode za istinu. Ipak, kao da nije dorekao svoju misao, znajući dobro što ga čeka ako izreče odlučnu riječ o samoodređenju hrvatskoga naroda u vlastitoj državi, koja će se samo međunarodnim ugovorima dogovarati sa susjedima, a ne diktatom federacije u istom državnom okviru.

Eterović zaključuje kako knjiga upozorava na to da se ne smije gaziti volja i svijest malih naroda, nego da im treba dati mogućnost za opredjeljenje i stvaranje svoje države ako su dozreli vladati sobom. To svakako vrijedi za Hrvate, koji su doživjeli najveću zapreku svome samoopredjeljenju i vlastitoj državnosti u dvjema Jugoslavijama. Voditi ih u treću, značilo bi voditi ih u treći i zadnji čin njihove narodne tragedije.

Knjiga pokazuje da nacionalizam nije natražna, nego napredna pojava u svijetu. On je sila koja je oblikovala europsku povijest i to isto mora vršiti u budućnosti. Nagomilani neriješeni nacionalni problemi, ostavljeni po strani, izbijat će uvijek novom, nekada upravo vulkanskom snagom. Zbog tih neriješenih problema stradat će stabilnost i mir Europe i svijeta. Tuđman, povjesničar, analitičar i mislilac, dokazuje da nacionalizam nije ni ideologija ni revolucija, nego etička i moralna ideja, da svaki narod ima pravo na svoju slobodu i nezavisnost, na svoj identitet, na svoj izraz, na svoju kulturu.¹⁰

I Ivo Rumora je 1982. godine komentirao Tuđmanovu knjigu i priznao kako Tuđman odlučno zastupa pravo Hrvata na suverenu državu, ali je ipak vid-

¹⁰ (1981.), *Hrvatska revija*, 31 (4): 669-688.

ljivo da ostvarenje tog cilja zagovara putem demokratizacije SFRJ, kroz politički pluralizam i u obliku konfederacije u kojoj bi Hrvatska ostvarila svoje nacionalno-državne težnje. Tuđman zamišlja da bi u jednom odgovarajućem razvoju tobože slobodnija i suverenija Hrvatska svoja osnovna htijenja realizirala u čvrstoj kooperaciji s ujedinjenom Europom, putem EEZ-a i sl.

Međutim Rumora kaže da bi bilo logičnije da se nakon nestanka SFRJ stvore samostalne države, a tek onda razmišlja o konfederaciji, ako za tu koncepciju bude interesa i potrebe. Ako je bitna težnja Hrvatske za ulazak u ujedinjenu Europu, što je načelno prihvatljivo, Hrvatima za postizanje toga cilja ne treba nekakva sumnjiva jugokonfederacija.

Tuđman i drugovi procjenjuju, kaže Rumora, da je njihov zamišljeni pluralizam jedini način dokidanja partijskog monopola. Zatim konfederacija, jer je to, navodno, preduvjet Srba za suradnju.

Pluralizam i istinska demokracija mogu se očitovati jedino pod uvjetom da se ide na referendum s pitanjem: »Jeste li za konfederaciju ili ne?« To je bitan preduvjet razgovora o rješavanju nacionalnog pitanja u SFRJ, u domovini i emigraciji.¹¹

Zanimljiv prikaz Tuđmanove knjige Aleksa Đilasa nalazi se u časopisu *The South Slav Journal* (1981.), 4 (3). Đilas za Tuđmana kaže da je jedan od rijetkih disidenata u Jugoslaviji koji u svojim spisima i političkoj djelatnosti uspješno spaja strastveno zanimanje za svoj narod s jednako snažnim interesom za ljudska prava i slobodu pojedinca. Zato je Tuđman toliko demokrat koliko je hrvatski nacionalist. Pogledi koje iznosi u svojoj knjizi nisu nužno ispravni. Tuđman pokušava pokazati da je nezavisna narodna država najbolji okvir za zaštitu prava pojedinca. Međutim, veli Đilas, njegova je knjiga u očima zapadnih intelektualaca, koji ne mogu bez zebnje čak ni izgovoriti riječ nacionalizam, snažna opomena da je u modernom svijetu borba za prava pojedinca često nerazdvojivo vezana s brigom za kolektivna prava njegovog naroda.

Ilegalan posjet Švedskoj 1977. godine

Društvo »Matija Gubec« u listopadu 1977. godine uspjelo je u najstrožoj konspiraciji organizirati ilegalan dolazak dr. Franje Tuđmana u Švedsku i njegove sastanke s važnim švedskim političarima. Susreo se s tadašnjim državnim tajnikom u predsjedništvu vlade i kasnijim premijerom Carlom Bildtom, međunarodnim tajnikom Socijaldemokratske stranke i kasnije ministrom i veleposlanikom Pierreom Schorriem te predsjednikom parlamentarnog odbora za vanjsku politiku

¹¹ (1983.), *Hrvatska revija*, 33 (1): 131-134.

Perom Grandstedtom. Tuđman je s njima vodio razgovore o stanju u Jugoslaviji i o položaju Hrvata u Švedskoj.

Tijekom većeg dijela osamdesetih godina prošlog stoljeća iz Stockholma se ilegalno održavaju veze s političkim i kulturnim krugovima u domovini, poglavito s Tuđmanom. Preko Stockholma Tuđman kontaktira s američkim organizacijama za obranu ljudskih prava i *Amnesty Internationalom*, a u Stockholmu mu je na njemačkom jeziku tiskan i prvi potpuni tekst knjige o nacionalnom pitanju u Europi.

Jedan od najuglednijih švedskih dnevnih listova *Dagens Nyheter* objavio je na naslovnici broja 298 od 2. listopada 1977. godine vijest da je na pritisak jugoslavenske ambasade u Stockholmu zaustavljena televizijska emisija o Hrvatskoj koja je trebala biti emitirana 1. listopada. Prema navodima lista, u emisiji su trebali biti emitirani razgovori švedskih novinara s Ivanom Čičkom, Franjom Kuharićem, Franjom Tuđmanom, Petrom Šegedinom, Vladom Gotovcem te odvjetnikom Lavom Znidarčićem, koji se istaknuo u obrani hrvatskih političkih zatvorenika.

I pored intervencije jugoslavenske ambasade, televizijska je emisija prikazana 2. i 11. veljače 1978. pod naslovom *Hrvati — teroristi ili borci za slobodu*. U programu nisu objavljene izjave u cijelosti — dapače, nisu uvršteni ni svi intervjuirani — nego je urednik programa, novinar Bengt Göransson, pojedine ulomke uklopio u svoje komentare. Emitirani su ulomci iz izjava Franje Tuđmana i Zvonimira Čička te Vlade Gotovca; zatim se javljaju dvojica maskiranih, jedan »legionar« i jedan »komandos«, a na kraju D. Petrić tumači značenje riječi »ustaša«. Kao uvod u glavni program govore Mirko Vidović i američki ambasador u Beogradu Laurence Silberman.

Istog dana kad je emitirana emisija, švedski list *Kuriren* objavio je kraći razgovor s Göranssonom, koji je, među ostalim, izjavio: »Po prvi put pokazat ćemo film iz Hrvatske i čuti što kažu Hrvati koji žive u Jugoslaviji. Pokušat ćemo pokazati kako se režim obračunava s Hrvatima, kako ih pokušava izolirati, kako ih ponižava i stavlja u zatvor. U programu, naravno, ne želimo zauzeti nikakav stav. Možda ovaj program pobudi nervozu i protest jugoslavenskog režima. Možda, ali na to treba biti spreman. Smatram da se često držimo po strani kad se radi o nekom istočnoeuropskom pitanju...«

Nakon opširnijih razgovora s hrvatskim disidentima u emisiji je naglašeno kako će se u programu *Dokument izvana* govoriti o Jugoslaviji iz perspektive nacionalnih pokreta, uloge koju imaju i što će značiti kada 86-godišnji Tito napusti političku pozornicu. Televizijski program se usredotočio na hrvatski nacionalni pokret, kojega režim smatra najopasnijim neprijateljem jugoslavenskog jedinstva poslije Tita. U Švedskoj se krivo izjednačuje hrvatski nacionalizam i te-

roristička ustaška organizacija koja je izvršila ubojstva jugoslavenskih diploma-ta i otmice aviona. »Ali postoji također jedan nacionalistički pokret u Hrvatskoj koji se naziva demokratskim i koji dosad nije osobito spominjan u javnim de-batama na Zapadu. Jugoslavenski režim i u tom pokretu vidi prijetnju za jugo-slavensko jedinstvo u budućnosti, možda upravo zbog demokratskog obilježja. Hrvatska je vrlo značajan dio jugoslavenske federacije« (Krolo, 2009., 349).

List *Nova Hrvatska* u broju od 18. prosinca 1978. objavio je Tuđmanov in-tervju švedskoj televiziji. Prema Tuđmanu, Jugoslavija je nesumnjivo zemlja u kojoj Savez komunista uživa monopol na odluke u svim područjima materijal-nog i duhovnog života. Kardelj i drugi postavili su tezu »samoupravnog pluraliz-ma«. To znači da je dio vodstva postao svjestan nužnosti demokratizacije i veće-ga poštivanja nacionalnih i ljudskih prava. Ali pritom ne misle ni na kakvu gra-đansku demokraciju, te ni u kojem slučaju ne bi htjeli dovesti u pitanje vodeću ulogu Saveza komunista Jugoslavije. Zato uvijek iznova u novinama čitamo o sudskim osudama ljudi koji su počinili samo verbalne političke prijestupe.

Tuđman je položaj u Hrvatskoj opisao kao posebno težak, jer »dolaze pod udar napadaja, pod optužbom da su hrvatski nacionalisti, uvijek nove grupe, počevši od književnika pa do studenata koji se istom pripremaju za život«. I po zapadnim se zemljama sustavno šire najstrahovitije priče o Hrvatima u namjeri da se taj narod baci na koljena, da se dovede u stanje stalnog okajavanja i is-paštanja.

Tuđman se osvrnuo i na terorističke čine hrvatskih izbjeglica na Zapadu: »Novi val političkih emigranata iz Hrvatske posljedica je brutalnih obračuna s pokretom Hrvatskog proljeća 1970./71. Nakon što su ugušeni svi pupoljci toga Hrvatskoga proljeća, mnogi su mladi ljudi izgubili vjeru i nadu u mogućnost slo-bodnijeg političkog i nacionalnog života u domovini. Oni su ogorčeni te su kao desperadosi otišli u inozemstvo da se ondje priključe ekstremnoj političkoj emi-graciji. Za mene je to samo jedan dokaz da se policijskim pogromima i politič-kim terorom ne mogu riješiti nikakvi, a pogotovo ne nacionalni politički proble-mi, već se oni time samo još više zaoštravaju«.

Švedska televizija prenijela je samo dijelove Tuđmanovog intervjua i osta-lih intervjuiranih osoba. Tuđmanovu izjavu u cijelosti je objavila *Hrvatska revija* (1978. (28): 132-139).

Tuđmanov posjet Kanadi u lipnju 1987. godine

Bogdan Radica se u *Hrvatskoj reviji* osvrnuo na Tuđmanov posjet Kanadi riječi-ma: »Početkom mjeseca lipnja o. g. stigao je nenadano u Toronto najistaknutiji i najpopularniji hrvatski komunistički disident, politički znanstvenik i povjesnik

dr. Franjo Tuđman. (...) Dolazak dr. Tuđmana očekivao se s ogromnom znatiželjom. Bio je, naime, ovo prvi put da je Tuđman, poslije 15 godina proгона, zapostavljanja, tamnica i okrutna totalitarnog nestanka iz života, konačno mogao doletjeti u jednu od vodećih zemalja slobodnog svijeta, u grad Toronto, koji je nazivan prijestolnicom slobodne hrvatske emigracije i u isti mah hrvatske dijaspore. (...) Ogroman broj uglednih hrvatskih intelektualaca i javnih radnika stizao je u Toronto da osobno pozdravi Tuđmana. (...) Svi oni koji su imali prilike razgovarati s dr. Tuđmanom bili su iznenađeni njegovim dostojanstvenim, mirnim i odgovornim držanjem. Morali bismo kazati da se kod Tuđmana osjećao onaj poznati hrvatski stil, koji se isto tako u sličnim godinama hrvatskih patnja osjećao kod dr. Ante Trumbića. (...) Sreo sam nekoliko starijih Hrvata koji su mi iskreno tronuti kazali kako im je Tuđman na njihovu zabrinutost za tešku sadašnjicu i sutrašnjicu mirno i hladno kazao: 'Hrvatska živi i živjet će. Hrvatska je živjela tisuću i tri stotine godina. To se ne da zbrisati! Budite uvjereni da će Hrvatska i dalje živjeti!'¹²

Za vrijeme boravka u Kanadi Tuđman je održao tri predavanja: *Povijesne pretpostavke samoodređenja naroda i integracije svijeta* 19. lipnja na Sveučilištu Toronto te *Nacionalno pitanje u suvremenom svijetu* i *The Questions of Nationality in the Contemporary World* na Sveučilištu York. U njima je sintetizirao ideje iz knjiga *Velike ideje i mali narodi* i *The Questions of Nationality in the Contemporary Europe*, koja je, uz knjige vodećih povjesničara iz tadašnjih komunističkih država, objavljena na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku u izdanju Columbia University Pressa.

Tuđmanov boravak u Kanadi bio je prilika za brojne susrete s istaknutijim hrvatskim emigrantima iz SAD-a i Kanade. S njima je dogovarao program suradnje domovinske i iseljene Hrvatske. Bio je to početak suradnje koju će nastaviti kroz brojne posjete tom kontinentu u vrijeme stvaranja neovisne hrvatske države.

Literatura i izvori

Danica (Chicago)

Frankfurter Allgemeine Zeitung (Frankfurt)

Hrvatska revija (München — Barcelona)

Hrvatski list (Malmö)

Krolo, T. (2009.), *Hrvatski politički emigrant*, Zagreb, vlastita naklada.

Pais (Madrid)

¹² (1987.), *Hrvatska revija*, 37 (3): 602-604.

- Sadkovich, J. J. (2010.), *Tudman: Prva politička biografija*, Zagreb, Večernji list.
- Tudman, F. (1981.), *Croatia on trial: the Case of the Croatian historian dr. F. Tadjman*, London, United Publishers.
- Tudman, F. (1981.), *Na braniku povijesne istine: dokumenti sa suđenja 17-20. veljače 1981. u Zagrebu*, Lidingö, Bokatron.